

طرح پیشنهادی

چازچوب‌هایی برای کتاب‌های دینی

O سید علی محمد رفیعی

مقدمه

واقعیت این است که کتاب دینی کودک و نوجوان، امروزه در کشور ما از ضعف‌های صوری و قالبی و معایب درونی و محتوایی رنج می‌برد. اگر این را بپذیریم، بی‌گمان به این‌جا خواهیم رسید که: «کاری باید کرد.» حال، اگر کسی، پدری، مادری، نهادی، مرکزی دولتی و یا سازمانی غیردولتی، این اختیار یا توان را یافت که در ارتقای کیفی کتاب دینی کودک و نوجوان نقشی ایفا کند یا بر سر راه چاپ و نشر و پخش آثار پر اشکال، گریزاننده مغلوط و مایه ضرر و زیان برای آگاهی و بینش دینی یا روحیه مطالعه و کتابخوانی و پژوهش در مخاطب، مانعی بگذارد، آن‌گاه اگر اهداف، سیاست‌ها و ضوابط او را قبول داشته باشیم، کار او را تقبیح نخواهیم کرد. شاید هم این هدف‌ها، سیاست‌ها و ضوابط نادرست نظارت بر کتاب و ناظران ناصالح و بررسان دین‌ناشناس، ناپخته و ناکارداران بوده‌اند که نظارت و بررسی کتاب را از اعتبار و حیثیت و جایگاه ارزشمند خود به نازل‌ترین سطوح سانسور، اعمال سلیقه فردی و تنگنا آفرینی‌های غیردینی فروکاسته‌اند.

بر این باورم که اگر اهداف و سیاست‌هایی را که در سطرها و صفحات بعدی می‌آید، به عنوان ضوابطی برای تألیف کتاب دینی در نظر بگیریم، بررسی کتاب نه تنها کاری مملوح و ستودنی، بلکه گاه ضروری و حیاتی خواهد بود و بر ارتقای کیفی سطح کتاب دینی برای کودک و نوجوان و انتقال روح و پیام دین به مخاطب خواهد افزود. به این ترتیب، گامی بلند در جهت رفع نابه‌سامانی در حوزه نشر دینی کودک و نوجوان برداشته خواهد شد؛ به ویژه این که هدف‌ها و سیاست‌های آتی، پیشاپیش در اختیار ناشران و مؤلفان نیز قرار گیرد.

در آن چه می‌آید، کوشیده‌ایم تا حد ممکن، از قید و بندهای عرفی که دین مؤید آن نیست، بپرهیزیم و به ارتقای کیفی توجه بیشتری کنیم؛ زیرا هدف از چاپ و نشر کتاب دینی، انتقال اطلاعات دینی یا روح و احساس دینی به مخاطب است، نه نهادن قید و بندهای عرفی بر دست و پای خواننده یا قراردادن سدی محکم از فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های

قومی و گروهی پیش روی انتقال اطلاعات یا روح و احساس دینی.

فصل ۱

تعاریف

- ۱-۱. کتاب دینی به کتابی اطلاق می‌شود که محتوای آن حداقل یکی از موارد زیر را دربر بگیرد:
- (۱) یکی از موضوع‌ها یا مقوله‌های دینی
- (۲) درباره‌ی این موضوع‌ها یا مقوله‌ها
- (۳) با الهام از آن‌ها
- (۴) درباره‌ی کتاب‌ها یا جوامع و نهادها یا فرهنگ یا آثار دینی.

[توضیح: موضوع‌ها یا مقوله‌هایی مرتبط با دین، شامل مسائل مرتبط با وحی، متون و منقولات الهی، کتاب آسمانی، تفسیر متن‌های مقدس، روش‌های تفسیری، متون دینی منقول از مقدسان و معصومان و اولیاء حدیث و حدیث‌شناسی، فقه و حقوق، اصول فقه، آداب و سنن، فلسفه احکام، تاریخ، تاریخ فرهنگ، سرگذشت‌ها و زندگی‌نامه‌ها، علم رجال، فلسفه تاریخ دین، تجربه‌های دینی، کلام و مباحثات دینی، فلسفه و حکمت دینی، تاریخ فلسفه و حکمت دینی، شناخت ادیان و مذاهب و فرقه‌های ادیان مختلف عرفان، اخلاق، دعا و نیایش و مناسک روح دین و ادیان، بخش‌های مشترک یا قابل تحقیق در فصل مشترک میان دین و شریعت با علوم تجربی، علوم طبیعی، علوم اجتماعی و انسانی دیگر علوم و فنون و معارف بشری، هنر دینی، تصویرسازی و تصویرگری و پژوهش و روش‌شناسی و آموزش مباحث ناظر به همه این‌هاست.]

۱-۲. کتاب دینی کودک و نوجوان، به آن کتاب دینی گفته می‌شود که:

- (۱) حجم آن از حداقل ۸ صفحه کمتر نباشد.
- (۲) زبان، قالب و محتوای آن متناسب با فهم دانش و اطلاعات مخاطب و میزان درک دریافت و تأثیرپذیری او باشد.

فصل ۲

اهداف

مخاطبه دارای اعراب‌ها، نقطه‌گذاری‌ها و علامت‌گذاری‌های لازم باشد. به‌ویژه آیات و روایات، تعبیرها و عبارات عربی، کلیه اسامی خاص، ناآشنا و واژه‌های نامأنوس باید اعراب‌گذاری شوند.

۳-۳. هرگونه غلط املائی، دستوری یا اعرابی، مایه عدم صدور مجوز خواهد بود.

۴-۳. نگارش دینی باید دارای همه ویژگی‌های

نگارش برای کودکان و نوجوانان - مانند واژگان پایه مخاطب میزان درک و رشد و اطلاعات خواننده و... باشد. درج ترجمه و توضیح همه آن چه قابل درک مخاطب نیست الزامی است.

۵-۳. نگارش دینی در هر قالب (نثر، نظم، داستان، نمایش‌نامه، آموزشی و کمک آموزشی) باید از ویژگی‌ها و استانداردهای نگارش خوب در همان قالب برخوردار باشد.

۶-۳. تصویرگری کتاب‌های دینی باید از قوت لازم برخوردار باشد و از استانداردهای تصویرگری متوسط یا بالاتر از متوسط پیروی کند.

۷-۳. یک کتاب دینی باید کلیه مراحل ویرایش - از ویرایش‌های فنی و تخصصی و ادبی تا ویرایش‌های ساختاری و صوری و نمونه‌خوانی - را بگذراند.

۸-۳. همراه با نام ویراستار یا ویراستاران، نوع ویرایش آن‌ها در کتاب باید مشخص شود.

۹-۳. ذکر گروه سنی مخاطبان کتاب، در جلد و صفحات آغازین کتاب الزامی است.

۱۰-۳. جلوگیری از چاپ آثار خوب و منطبق بر ضوابط، تنها به دلیل مشکلی در نویسنده یا تصویرگر آن، جایز نیست و مخالف آموزه‌های شیعی است.

۱۱-۳. کتاب‌های ترجمه باید همراه با اصل یا روگرفت متن اصلی به بررسی سپرده شوند و نام و شناسنامه متن اصلی، در یکی از صفحات آغازین بیاید.

۱۲-۳. تصحیح متون کهن مرتبط با کودکان و نوجوانان باید براساس روش علمی (ضبط اکثر نسخه‌های اقدم) صورت پذیرد و حاوی مقدمه‌ها و پانوشته‌های توضیحی لازم باشد. بازنوشت یا ساده‌سازی نیز باید براساس متن تصحیح شده صورت پذیرد.

فصل ۴

زبان و لهجه

۱-۴. متن‌های دینی که به زبان غیرفارسی نوشته یا به آن زبان‌ها ترجمه می‌شوند، باید یا به قلم کسانی باشد که زبان اول آن‌ها آن زبان‌هاست یا به قلم کسانی که به قدری با آن زبان درآمیخته و با آن زیست‌اند که می‌توانند در حد نویسنده‌ای خوب در آن زبان‌ها، بنویسند.

۲-۴. نگارش به لهجه‌ها و گویش‌های محلی نیز تابع ضوابط بند

هدف‌های بررسی کتاب‌های دینی کودک و نوجوان، عبارت‌اند از:

۱-۲. پیشگیری از ارائه باورها، اطلاعات، دستورها یا توصیه‌های نادرست، غلط، غیرواقعی یا منسوخ به نام دین، به کودک و نوجوان، یا باورها، اطلاعات، دستورها یا توصیه‌هایی که پژوهش‌های جدید دینی بر آن‌ها صحنه نمی‌گذارند.

۲-۲. پیشگیری از ارائه اطلاعات سطحی شبهه‌آفرین در کودکی و نوجوانی یا مایه شبهه و تردید و انکار دینی در سنین بلوغ و بزرگسالی، به کودک و نوجوان.

۳-۲. پیشگیری از غلبه عرف جوامع، فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها و باورهای غیردینی به نام دین و غلبه آن‌ها بر آموزه‌های ناب دینی و همچنین حفظ اصالت دین و آموزه‌های آن برای مخاطب.

۴-۲. پیشگیری از بدآموزی و پیام‌های انحرافی که موجب انگیزش یا تأیید ردایلی اخلاقی - مانند تملق، ستایش قدرتمداران و حاکمان، توجیه و رواج باورها یا رفتارهای نادرست و از این دست - می‌شود.

۵-۲. ارتقای کیفی صورت و محتوای کتاب‌های دینی و رعایت حداقل‌های تألیف، ترجمه، تصحیح، نگارش، تصویرگری و ویرایش‌های صوری و محتوایی و شیوه تدوین و گردآوری کتاب‌های کودک و نوجوان.

۶-۲. پیشگیری از خدشه به وحدت ملی یا وحدت اسلامی، به دلیل شیوه نادرست درج و پخش برخی مسائل مورد اختلاف به نحوی که موجب ایجاد حساسیت و تنش و خروج از فضای بحث و گفت و شنود شود.

۷-۲. پیشگیری از هرگونه شیوه ارائه مطالب و موضوع‌های دینی، به نحوی که مایه‌گریز یا بی‌میلی مخاطب نسبت به مطالعه یا مطالعه دینی، یا مایه تربیت بد او در کتابخوانی یا کتابخوانی دینی شود.

۸-۲. افزایش و ارتقای روح حقیقت‌گرایی، واقع‌نگری، پژوهش، نواندیشی، نوجویی، خلاقیت، زیبایی دوستی، پرسشگری، پرسش‌آفرینی و پاسخ‌یابی در پدیدآورندگان و مخاطبان کتاب دینی.

فصل ۳

ضوابط کلی

۱-۳. کتاب دینی برای کودک و نوجوان، باید در هر زمینه، برخوردار از استانداردهای صوری یک کتاب خوب - در بخش طراحی‌ها، صفحه‌آرایی، شناسنامه (با مشخصات کامل)، شابک، فهرست‌برگ (کامل فیبا)، نوع کاغذ، رسم‌الخط، حروف‌چینی، نمونه‌خوانی، پانوشته و مأخذ، رجاع‌نویسی، فهرست، نمایه، کتابنامه، و... باشد.

۲-۳. متن دینی برای کودک و نوجوان، باید به منظور درستخوانی

۱-۱ است.

۳-۴. استفاده از زبان محاوره و گویش و لهجه منطقه‌ای خاص، در نثر یا شعر دینی - چه به صورت تالیف چه ترجمه - بلامانع است؛ مشروط بر این که اگر پخش سراسری کتاب، به گویش‌ها و لهجه‌های دیگر لطمه می‌زند، پخش آن، تنها محدود به همان منطقه موردنظر شود.

۴-۴. استفاده از زبان محاوره یا گویش‌ها و لهجه‌های مختلف نباید مانع ضعف و نقص شعر یا نثر، از جنبه‌های مختلف ادبی و هنری شود یا به تناسب قالب و محتوا خدشه وارد سازد.

۵-۴. در هر قالب (نثر، نظم، داستان، نمایش‌نامه، آموزشی یا کمک آموزشی)، بهره‌گیری از زبان مجاز، استعاره، تخیل و صناعات و شیوه‌های مختلف در نگارش دینی، به شرطی جایز است که مرز میان زبان حقیقت و زبان مجاز، برای مخاطب قابل درک باشد و به مجازانگاری مفاهیم حقیقی دین یا حقیقت‌انگاری مفاهیم مجازی نینجامد یا اضافات تخیلی نویسنده، با واقعیت‌های مستند خارجی اشتباه نشود.

۶-۴. بهره‌گیری از زبان طنز در نگارش‌های دینی بلامانع است؛ مشروط بر این که:

- الف. محل دیگر مبانی عمومی نگارش و نگارش دینی نباشد.
- ب. مخاطب از آغاز بداند که طنز می‌خواند.
- ج. در تضاد با اخلاق و رعایت حرمت انسان‌ها و هواداران مذهب فرقه‌ها، نگرش‌ها، عقیده‌ها و نظرهای گوناگون قرار نگیرد.
- د. روح تحقیق و تفکر را از خواننده سلب نکند.

فصل ۵

محتوا

۱-۵. آیات و روایات

۱-۱-۵. ترجمه آیات و روایات یا باید از سوی مؤلف یا مترجم یا فردی اهل فن، به دقت صورت پذیرفته و ملاحظات کافی از نظر صحت و سلاست و زبان مناسب مخاطب در آن‌ها لحاظ شده باشد، یا با بهره‌گیری از معتبرترین و به روزترین ترجمه‌ها یا گزینش از میان آن‌ها نگاشته شده باشد.

۲-۱-۵. روایات، نه تنها باید از منابع معتبر گزینش شده باشند، بلکه خود نیز باید از نظر سند و متن معتبر بوده و دارای پیامی مخالف آموزه‌های کلی یا نص صریح قرآن نباشند.

۳-۱-۵. آیات و روایاتی که نیاز به توضیح دارند، حتماً باید دارای توضیح و تفسیر لازم باشند. به ویژه در مورد آیات و روایات مشابه و بحث‌انگیز، خاصه در مواردی که آیات یا روایاتی معارض یا مفسر آن‌ها وجود داشته باشد، درج آیات و روایات، بدون توضیح و تشریح

پژوهشگرانه مجاز نیست.

۴-۱-۵. هرگونه استفاده ایزاری از آیات و روایات یا گفته‌های عالمان یا تصویبی که مایه ایجاد و افزایش روح تملق یا ستایش یا توجیه حکومت جور و حاکمان زمان در مخاطب یا مایه استهزا و تضعیف مؤمنان مخالف حکومت یا معایر کرامت انسانی یا هر امر دیگری شود که اسلام از آن نهی کرده، جایز نیست.

۵-۱-۵. نقل آیات یا عبارات و جملات کتاب‌های آسمانی دیگر غیر از قرآن، که مخالف نصوص قرآن یا مسلمات اسلام باشد، یا درج روایاتی دینی از اهل سنت که با مسلمات شیعه در تعارض است، مانعی ندارد؛ مشروط بر این که:

۱) یا در کتاب‌های آموزشی و استدلالی و به منظور نقد و بررسی مطرح شود.

۲) یا اگر مؤلف از اقلیت‌های دینی یا مذهبی است، کتاب در حوزه مخاطبان غیرمسلمان یا غیرشیعه یا در کتاب‌فروشی‌های اقلیت‌ها پخش گردد.

۳) یا حوزه و گستره مخاطبان این کتاب‌ها روی جلد و صفحه شناسنامه و عنوان داخل درج شود.

۴-۱-۵. آن گونه تفسیرها و برداشت‌های نمادین (سمبلیک) از آیات و روایات که مستلزم نفی معانی ظاهری باشد، جایز نیست؛ مگر آن که قرینه‌ای در زبان زمان نزول یا صدور آیات و روایات، برای نمادین بودن هر کدام وجود داشته باشد. این امر غیر از مطرح ساختن باطن آیات و روایات است که با قبول ظاهر و متناسب با ظواهر آیات و روایات صورت می‌پذیرد.

۲-۵. فقه و احکام

۱-۲-۵. کتاب‌های آموزش فقه یا احکام برای کودکان یا نوجوانان، اگر براساس فتوای مرجع یا مجتهدی نوشته می‌شوند، این امر باید روی جلد و در صفحات عنوان داخل و شناسنامه داخل کتاب قید گردد و متن کتاب، کاملاً منطبق بر فتوای آن مجتهد (بدون افزایش نظر مرجع یا مجتهدی دیگر یا افزایش‌های عرف) باشد.

۲-۲-۵. کتاب‌های آموزش فقه یا احکام برای کودکان یا نوجوانان که براساس فتوای مرجع یا مجتهدی خاص نوشته نمی‌شوند و از دیدگاه‌های مراجع متعدد و بدون ذکر نام آن‌ها گرفته شده‌اند، باید در هر حکم، حاوی آسان‌ترین و به روزترین فتاوی‌های مراجع یا پژوهشگران عرصه فقه باشند؛ حداقل حکم و تکلیف و آسان‌ترین آن را برای مخاطب تعیین کنند و از درج احکام عرفی و مرسوم که در رساله‌ها نیامده‌اند یا احکامی که تنها در برخی رساله‌ها آمده‌اند و وظیفه را دشوارتر و بیشتر می‌کنند، بپرهیزند. تعیین مرز واجب با مستحب، و حرام با مکروه، در این کتاب‌ها ضروری است.

۵-۲-۳. نگارش کتاب‌های آموزشی فقه و احکام، براساس پژوهش در آیات قرآن و روایات قابل استناد، گرچه غیرمنطبق بر فتواهای مرسوم باشند، برای کودکان و نوجوانان بلا مانع است؛ مشروط بر آن که مستندات احکام (آیات و روایات)، با ترجمه و در صورت لزوم تفسیر آن‌ها همراه با حکم بیابند.

۵-۲-۴. کتاب‌های آموزش احکام یا آداب و سنن باید به زبان مخاطب نگاشته شوند و از درج واژه‌ها، اصطلاح‌ها یا تعابیری که مخاطب معنی آن را در نمی‌یابد، خودداری کنند؛ مگر آن که معانی در متن یا پانویست ذکر شوند.

۵-۲-۵. تصاویر کتاب‌های آموزش احکام باید از هرگونه ابهام خالی باشند یا برخی ملاحظات جسمی در تصویرسازی، مایه آن نشود که احکام، آن‌گونه که باید آموزش داده نشوند یا به صورت غلط به مخاطب انتقال یابند.

۳-۵ اخلاق و پیام‌های اخلاقی

۳-۵-۱. پیام اخلاقی کتاب‌های دینی در موضوع‌های مختلف یا مضامین کتاب‌های آموزش اخلاق، نباید به گونه‌ای باشد که روح اطاعت بی‌چون و چرا و بدون پشتوانه خرد پسند پرسش‌گریزی، نفی تشکیک و پرسش‌جویی و پاسخ‌یابی، یا برتری جنسی، نژادی یا مقامی را به خواننده القا کند و یا با آموزه‌های اصیل و مهم اسلامی و دینی - مانند حفظ حرمت و کرامت انسان‌ها، حقیقت‌جویی و پشتیبانی از حق، تصحیح ایمان و باور نادرست و از این دست - در تعارض باشد.

۴-۵ کلام و عقاید

۴-۵-۱. کتاب‌های کلام و آموزش عقاید و مبانی دین و فلسفه احکام و آداب و سنن، باید متناسب با زبان و سن و سال و پرسش‌های مخاطب نوشته شوند و پاسخ‌گوی عمیق‌ترین پرسش‌ها یا پرسش‌های احتمالی آن‌ها باشند. سطحی کردن مفاهیم عمیق و عدم درج توضیح‌ها و پاسخ‌های عمیق و دقیق - به ویژه در مواردی که ابهامی را در سنین بالاتر برای مخاطب برمی‌انگیزد - ممنوع است.

۴-۵-۲. نقل عمیق و دقیق استدلال و نظر مخالفان یا منتقدان دین یا مذهب یا نگارش کتاب‌هایی عمیق و دقیق برای آموزش ادیان، مذاهب و فرقه‌های دینی، کلامی، فلسفی، عرفانی و اخلاقی به منظور آگاهی مخاطبان نه تنها بلا مانع، بلکه ضروری است؛ مشروط بر آن که در موارد لزوم با توضیح، تحلیل، پاسخ و نقد لازم نیز همراه باشد.

۴-۵-۳. گزینش، تلخیص یا بازنویسی کتاب‌های ادیان، مذاهب و فرقه‌های غیراسلامی یا غیر شیعی، یا چاپ و نشر اصل آن‌ها بلا مانع است؛ مشروط بر این که اگر در مناطق اسلامی یا شیعی نیز پخش می‌شوند، روی جلد عنوان داخل یا شناسنامه کتاب قید شود که مربوط به فلان دین،

۵-۵ تاریخ، داستان، نمایش نامه

۵-۵-۱. تاریخ، داستان و نمایش نامه‌هایی که بر مبنای تاریخ انبیا و زندگی و سیره پیشوایان و بزرگان دین و حوادث و رخداد‌های تاریخی، برای مخاطبان شیعه نوشته یا ترجمه می‌شوند، باید براساس روایات معتبر و مورد قبول محققان شیعه و براساس اصیل‌ترین و معتبرترین منابع دست اول و آخرین و تازه‌ترین پژوهش‌ها تدوین و نگارش یافته و از برساخته‌های گویندگان و مدیحه سرایان و قصه‌گویان یا جاعلان حدیث یا متون تحریف شده نشانی نداشته باشند. در مواردی نیز که روایات مختلف و متعددی در یک موضوع وجود دارد، باید از پشتوانه کارشناسی و بررسی‌های پژوهشی، برای گزینش روایت درست بهره بگیرند.

۵-۵-۲. بخشی از داستان یا نمایش نامه‌های واقعی که در مدارک معتبر نیست و به سبب منطق داستان و تکمیل نقاط خالی، از سوی داستان‌نویس افزوده می‌شود، باید دارای پشتوانه کارشناسی از نظر منطقی، پژوهشی، اطلاعاتی، علمی، فنی، دینی و تحلیلی براساس شناخت دقیق از زمان، مکان، فرهنگ و آداب و رسوم، باستان‌شناسی و ویژگی‌های شخصیت‌ها، موقعیت‌ها و کنش‌ها و واکنش‌ها باشد.

۵-۵-۳. در داستان‌ها یا نمایش نامه‌های تخیلی دینی، یا هر بخش تخیلی از داستان‌ها یا نمایش نامه‌های واقعی، باید به نحوی برای خواننده مشخص باشد که داستان تخیلی می‌خواند یا آن بخش، تخیلی و غیرواقعی است.

۵-۵-۴. بخشی از داستان‌ها و نمایش نامه‌های تخیلی دینی که به حقایق، واقعیات، موجودات، شخصیت‌ها، پدیده‌ها، رفتارها یا دستورهای واقعی دینی مربوط می‌شوند، باید دارای همان ویژگی‌هایی باشند که در بند ۵-۲-۵ آمد.

۵-۵-۵. ذکر مکنونات قلبی شخصیت‌های طراز اول دینی - مانند انبیا، ائمه و اولیا - در ماجراها تنها در صورتی جایز است که نقل معتبری آن را تصدیق کند.

۵-۵-۶. ترجمه داستان‌های انبیا از منابع یهودی یا مسیحی یا اهل سنت، با توجه به مغایرت بسیاری از دیدگاه‌ها و روایات آن‌ها با باورها و روایات صحیح شیعه، برای کودک یا نوجوان شیعی توصیه نمی‌شود. موارد ترجمه شده از آن منابع باید از نظر متن و تصویر، با ویژگی‌ها و ضوابطی که درباره نگارش تاریخ، داستان و نمایش نامه گفته شد (بندهای بالا)، تطبیق و تغییر یابد.

۵-۵-۷. هرگونه تحریف تاریخ ممنوع است و هرگونه حذف و تلخیص تاریخی که مایه درک نادرست از وقایع و شخصیت‌ها یا موقعیت‌ها می‌شود، جایز نیست.

۶-۵. علمی و آموزشی

۶-۵-۱. مسائل علمی دین که با علوم تجربی، علوم طبیعی و زیستی، مسائل پزشکی و علوم انسانی و اجتماعی و مسائل سیاسی و اقتصادی یا علوم عملی و فنون گوناگون مربوط می‌شوند، باید همراه با ذکر شواهد علمی و تأیید موضوع از سوی دانشمندان و آگاهان این علوم باشند.

۶-۵-۲. علوم و تجربه‌های فراحسی دینی و مشاهدات، مکاشفات، رؤیاهای و احساس‌های دینی، باید چه از نظر امکان و چه از نظر صحت وقوع، به تأیید برسند.

۶-۵-۳. کتاب‌هایی که در حیطه مخاطب‌شناسی (شناخت کودک و نوجوان) پدید می‌آیند و مخاطبان آن‌ها بزرگسالند و دربرگیرنده و گردآوری شده نوشته‌ها، احساس‌ها، دیدگاه‌ها، نگرش‌ها، تصویرگری‌ها و آثار هنری کودکان یا نوجوانان، در ارتباط با مفاهیم و شخصیت‌های دینی‌اند، باید راوی امین و واجد همه اطلاعات - بی‌کم و کاست و افزایش و تغییر - باشند و هیچ گونه سانسور و کاهش در آن‌ها جایز نیست؛ حتی اگر دارای مندرجات و محتوایی ضد دینی یا ضد اخلاقی در برخی یا همه موارد باشند. سرانجام، اگر به دلیلی و با صلاح‌دید متخصصان، پخش گسترده آن‌ها به صلاح نباشد، باید در شمارگان محدود برای مخاطبان بزرگسال و مربیان و نویسندگان و متخصصان و پژوهشگران و اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط با آن منتشر شوند.

۶-۵-۴. نگارش کتاب‌های آموزش مسائل جنسی و آموزه‌های شرعی، علمی و بهداشتی مرتبط با آن برای نوجوانان، بلامانع است.

۶-۵-۵. هر گونه حذف و تغییر در کتاب‌های آموزشی و آموزش زبان خارجی که موجب آشنایی ناقص یا نادرست با فرهنگ‌های دیگر می‌شود، ممنوع است.

۷-۵. دعا و نیایش

۷-۵-۱. دعاها و نیایش‌ها باید منقول از منابع معتبر و مستند به اسناد صحیح باشند و با اعراب و ترجمه سلیس همراه شوند. همچنین باید متناسب با نیاز و درک مخاطب باشند و در صورت لزوم، با توضیح‌های روشن‌گر و ابهام‌زدا همراه شوند.

۷-۵-۲. بازتوشت ادعیه و نیایش‌های مستند و معتبر، همراه با کاهش‌ها و افزایش‌ها، یا ابداع دعاها و نیایش‌هایی بر اساس روح دعاها و نیایش‌های معتبر و مستند، بلامانع است.

۸-۵. تصویر، تصویرگری و هنر دینی

۸-۵-۱. تصویرگری چهره، اندام، پوشش و رفتار پیشوایان و

بزرگان و مؤمنان ادیان باید بر پایه بررسی‌ها، پژوهش‌ها و نقل‌های معتبر صورت پذیرد. تصویرگری این شخصیت‌ها باید متناسب با اطلاعات صحیح روایت شده از پیکره و چهره و پوشش آن‌ها، اطلاعات نژادشناسی، چهره‌شناسی، اقلیم‌شناسی، باستان‌شناسی، روان‌شناسی، فرهنگ زمانه، شخصیت، منش، بینش و اعتقادات، آداب و سنن و آموزه‌های این افراد و دیگر اطلاعاتی باشد که برای تصویرگری عناصری از تاریخ کهن مورد نیاز است.

هرگونه تصویرگری که موجب و هن انسان‌های صالح یا غیرمنطبق بر واقعیت‌های زمان و مکان و گزارش‌های معتبر تاریخی، جغرافیایی، مردم‌شناختی و از این قبیل باشد، به دلیل ارائه اطلاعات نادرست مانع صدور مجوز برای کتاب خواهد بود.

۸-۵-۲. تصویرگری چهره و اندام انبیا، معصومان و اولیا اگر منطبق بر ملاحظات علمی بالا باشد، بلامانع است.

۸-۵-۳. تصویرگری موجودات عالم قدس - مانند فرشتگان - و موجودات مطرح در آموزه‌های هر دین یا مذهبی - مانند جن، بهشت و دوزخ، موجودات بهشتی، دوزخی و ... - در کتاب‌های آموزش ادیان یا در کتاب‌هایی یا مخاطبانی از آن دین و مذهب باید منطبق بر آموزه‌های همان دین یا مذهب باشد.

۸-۵-۴. با توجه به این که تصویرگری، کاری جز عکاسی است، درج نقاشی‌هایی که زنان را در داخل منزل، بدون حجاب و پوشش معمول در بیرون، نشان می‌دهند، از نظر شرعی بلامانع است و خلاف آن با فراتر نهادن از حدود شرعی است و عدم انطباق نقاشی با واقعیت خارجی و آموزه‌های شرع تلقی می‌شود.

۸-۵-۵. درج عکس یا تصویر مردان و زنان متعلق به ادیان و فرهنگ‌های دیگر که حدود شرعی مرتبط با اسلام شامل آن‌ها نمی‌شود، بلامانع است؛ به ویژه که در کتاب‌های آموزشی باشد.

۸-۵-۶. درج نقاشی‌های تخیلی و بدون مابهازای عینی خارجی، در کتاب‌های آموزشی مسائل و فیزیولوژی دستگاه‌های جنسی یا آموزش احکام غسل و ازدواج و بلوغ و مسائل دیگر فقه و احکام برای نوجوانان که مستلزم تصویرگری برخی اعضای بدن باشد که پوشیدن آن‌ها در جمع یا جامعه ضروری است، بلامانع است.

۸-۵-۷. هرگونه سانسور، حذف و تغییر در آثار هنری دینی - به ویژه هنرهای دینی ادیان دیگر - جایز نیست.

۸-۵-۸. در کلیه موارد، اگر درج متن، عکس یا تصویری، مطابق یا غیر مخالف با آموزه‌های اصیل دینی و شرعی بوده، اما با عرف جامعه یا فرهنگ یا خرده فرهنگ ملی، قومی یا گروهی مغایر باشد، تقدم با دین و شرع است.